

Формування готовності молодших школярів до продуктивної діяльності в середній і старшій ланках гімназії

Валентина ДУДА,

вчитель початкової школи, спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист

З огляду на освітню мету – формування успішної особистості, сучасний навчальний заклад має не лише надавати дитині знання, а й навчати їх здобувати та застосовувати в різних життєвих і навчальних ситуаціях, спочатку під керівництвом учителя, а потім самостійно. Тому основним його завданням є розвиток компетентностей учнів. Ми погоджуємося з думкою О.І. Пометун, що «компетентності – це своєрідні комплекси знань, умінь і ставлень, які набуваються в навчанні і дають змогу людині розуміти та оцінювати в різних контекстах проблеми, характерні для різних сфер діяльності» [1].

Експериментальна діяльність нашого навчального закладу (НВО №136 м. Дніпропетровська) спрямована на набуття учнями надпредметних компетентностей, які поєднують певний комплекс знань, умінь і ставлень, що реалізуються впродовж всього змісту освіти і не пов'язані з конкретним предметом. Слушними є міркування О.Я. Митника, який стверджує, що інтелектуально-творчі вміння в цілому та уміння молодших школярів взаємодіяти з іншими учасниками навчально-виховного процесу (учителем, однокласниками) допоможуть кожній дитині розвиватися, критично оцінювати наслідки своєї діяльності, доводити цінність власних думок оточуючим [2].

Отже, **мета нашої статті** – обґрунтувати шляхи розвитку творчого мислення молодших школярів – майбутніх гімназистів – у навчальному закладі «Школа культури здоров'я – Школа майбутнього в контексті європейської інтеграції України».

З метою створення підґрунтя для підготовки високорозвиненої особистості та сприяння підвищенню якості освітніх послуг, удосконаленню технологій їх надання, інтеграції системи освіти у світовий простір, учителі кафедри базового рівня навчання вирішили розробити експериментальні програми та вдосконалити наявні авторські програми.

Кожна родина мріє, щоб дитині було комфортно в школі, тому що саме це передусім забезпечує бажання вчитися, сприяє збереженню здоров'я. Але і сама дитина має дотримуватися правил поведінки, норм моралі, загальноприйнятих звичок, поважати традиції. Щоб навчити учнів позитивно мислити щодо вирішення різних життєвих проблем, цілеспрямовано розвивати свої здібності і таланти, а також створити психологічно здоровий мікроклімат в освітньому середовищі, було розпочато вивчення курсу «Основи моралі». Під час занять учні мають

усвідомити моральні закони творення добра та боротьби зі злом, шляхи пошуку правди і справедливості, любові, краси, навчитися відмежовувати їх від потворного, злого; набутти навичок об'єктивно оцінювати власні дії і вчинки інших людей. Цікаво спостерігати, як учні вчать виявляти недоліки своєї поведінки у ставленні до оточуючих і довкілля. Діти на цих уроках дуже активні, бо прагнуть поділитися власними думками, подискутувати з однокласниками і навіть учителями, спільно виконувати творчі пізнавальні завдання, розігрувати діалоги, інсценувати, моделювати та розв'язувати різні життєві ситуації. Завдяки урокам з цього курсу помітно підвищується рівень загальної культури учнів.

Заняття охоплюють наукову та теологічну інформацію. До кожної теми дібрано художньо-літературний матеріал, який емоційно підсилює теоретичний виклад, цитати з Біблії для дітей, творів Василя Сухомлинського (В.О. Сухомлинський. Квітка сонця). Молодим учителям радимо використовувати посібник із додатковими матеріалами з основ моралі, укладений Н.М. Харченко, посібник-довідник А.І. Мовчун «Абетка духовності».

Сутність творів В.О. Сухомлинського пов'язана з народною творчістю, ідеями Костянтина Ушинського, Івана Франка і Лесі Українки. Також джерелом формування світогляду наших учнів є українське народознавство. Діти пізнають золоті скарби дитячого фольклору: лічилки, мирилки, забавлянки, залички та примовки, скоромовки, загадки, колискові та народні пісні, колядки, щедрівки, віншування, гаївки та ігри. Все це сприяє не лише підготовці до суспільного життя, а й фізичному і моральному здоров'ю, розвитку розумових здібностей.

Учні ознайомлюються з поняттями: «моя країна – Україна», «рідний дім», «отчий край», «рід», «родина», «рідня», «родовід», «хресні батьки», «народні

свята і звичаї», «народні обряди», що ґрунтуються на традиційній українській моралі, правилах народного етикету; розвивають уявлення про особливий скарб українського народу – рідну мову; дізнаються про значення християнського календаря у виборі імені; пізнають символіку калини, верби, вишні, тополі, барвінку. Отже, школярі усвідомлюють нерозривну єдність зі своїми предками, їхнім духовним світом, вчать відчувати, що знання про свій народ – це пізнання себе. Багато дітей підготовчого відділення відвідують гуртки народних танців, вишивки, кераміки, писанкарства, соломоплетіння тощо. Їх поробки прикрашають міські виставки. Щороку старшокласники проводять вечорниці, які відвідують і наші вихованці, аби повчитися. А як красиво вони вміють колядувати, щедрувати, посівати! Вони вже обізнані з традиціями свого народу, а знатимуть ще більше, бо мають до цього мотивацію.

Наші учні – діти підготовчого відділення, яких маємо підготувати до навчання в гімназії, щоб вони були здатними приймати нестандартні рішення, творчо ставитися до вирішення різних проблем, контролювати та оцінювати результати своєї діяльності. З метою заохочення учнів до вивчення літератури в гімназії було створено курс «Основи літературної освіти», на заняттях якого діти поглиблено аналізують художні твори, вчать шляхом виразливих засобів мови відчувати його красу, засуджувати не персонажів, а їхні вчинки, обґрунтовано пояснювати мотиви, а також ставлення автора до своїх героїв, відстоювати власну позицію, висловлювати свої оцінні судження, давати найпростішу морально-етичну оцінку ситуації, спираючись на власний досвід. Учні складають вірші, твори-мініатюри, казки, загадки, мирилки, лічилки, які друкуються у невеличких збірничках під назвою «Перші спроби». З метою забезпечення ефективності роботи вчителів та учнів упорядковано посібник «Дидактичний матеріал до уроків з основ літературної освіти».

Водночас педагоги прагнуть спочатку навчити читати твори. Тому заняття раціонального читання орієнтовані на розвиток розумових сил дитини (вміння виділяти головні і другорядні ознаки, встановлювати схоже і відмінне), навичок миттєвого пізнання найуживаніших слів, словосполучень та самоконтролю учня власних читацьких досягнень, уміння регулювати дихання, силу голосу, темп мовлення. Діти читають анаграми, тексти за словами-опорами, із розсипаних слів складають прислів'я, приказки, доповнюють речення, створюють листівки-запрошення тощо.

З 1995 року на заняттях з цього курсу використовується практичний посібник Валерія Едігея «Вчися читати, малюк!». Адже його завдання спрямовані не лише на підвищення швидкості і вдосконалення техніки читання, а й розвиток мислення дітей. З 2008 року класні бібліотеки доповнено навчальними посібниками «Риторика» (В.О. Науменко, М.Д. Захарійчук), тому що їхній зміст також спрямовано на

розвиток логічного мислення. Корисними для опанування навичок спілкування є тренінги, завдяки яким діти не лише зміцнюють свій голос, уявляючи себе грецькими ораторами, а й вчать висловлюватися виразно і переконливо, слухати інших і запам'ятовувати вдалі вислови, їх мова стає зрозумілішою і приємнішою для слухачів.

Відомо, що логічне мислення, як вищий рівень інтелектуальної діяльності дитини, потребує неабиякої уваги. Розвиток творчого мислення досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, зокрема Л.С. Виготський, П.П. Блонський, Н.О. Менчинська, Г.О. Люблінська, М.М. Шардаков, Л.В. Занков, В.В. Давидов, Г.С. Костюк та інші. Як показують дослідження Н.О. Менчинської, логічне мислення (вміння роздумувати) має велике значення не тільки для засвоєння навчальної програми, а й уміння застосовувати ці знання в розв'язанні стандартних і нестандартних завдань.

Отже, передусім маємо сформулювати в учнів вміння думати, міркувати. За визначенням О.Я. Митника, технологія формування культури мислення молодшого школяра – це динамічна система, що охоплює всі ланки навчально-виховного процесу і спрямована на набуття учнями міцних знань у вигляді гнучких систем, придатних для застосування у різних навчальних та життєвих ситуаціях, розвиток пізнавальних інтересів, інтелектуально-творчих та комунікативних умінь, виховання емоційних і волевих якостей [5]. Вчителі підготовчого відділення зацікавилися цією системою. На основі аналізу статей у фахових журналах було складено програму «Формування культури мислення учнів початкової школи як підготовчого відділення при гімназії ім. Кирила і Мефодія навчально-виховного об'єднання №136» та програму курсу «Розвиток творчих здібностей (Математична логіка)» [3]. Ситуацію розмірковування вчителі почали застосовувати на всіх уроках, де треба було відкрити нове, коли учні перебували в нових практичних умовах використання наявних знань [4].

У програмі з математичної логіки було виокремлено такі розділи: магічні квадрати; задачі на розвиток уваги; кросворди; ребуси; математичні фокуси; розв'язування комбінаторних задач; задачі з логічним навантаженням; задачі, які розв'язуються з кінця; задачі на розвиток уяви; логічні ігри на відгадування чисел; задачі на дотепність; геометричні задачі; геометричні софізми; задачі на відновлення цифр чи букв; математичний бал.

Реалізація програми здійснюється за навчальними посібниками Т.Ф. Баєвої «Дізнайся. Відгадай. Обчисли», О.Г. Гайштута «Вчимося мислити», Л.С. Сухаревої «500 логічних задач», «Задачі на переливання, зважування, перекладання», Н.В. Курганової «Оригінальні задачі» та «Нестандартні задачі», О.М. Гісь «Планета міркувань».

Зважаючи на те, що в підготовчому відділенні навчаються діти як у звичайних класах, так і класах за науково-педагогічним проектом «Інтелект

України», вчителі прагнуть проводити цікаві заняття з еврики, підґрунтям яких є ситуація розмірковування, що спирається на засоби засвоєння, зразки і способи мислення, розвиток пізнавальних сил і творчого потенціалу учнів. Діти вчаться в процесі навчальної діяльності здобувати знання і застосовувати їх у різних навчальних і життєвих ситуаціях, набувають умінь порівнювати, зіставляти й синтезувати інформацію, оцінювати не лише сам процес, а і його результат. Також вдосконалюється здатність міркувати, обґрунтовувати, передбачати наслідки своїх дій. В учнів розвиваються витримка, чуйність, наполегливість, організованість, повага до думок однокласників. А найголовніше те, що діти поводяться цілком природно, висловлюють власні думки, не бояться помилитися.

На заняттях з математичної логіки учні вчаться творчо мислити, аналізувати, порівнювати, узагальнювати, міркувати за аналогією, намагаються довести власні думки, а вчитель спонукає до розвитку зацікавленості новим, до саморозвитку, наполегливості у подоланні труднощів. Досвід учителів узагальнено в розгорнуті конспекти уроків, посібники з творчими завданнями, добірки завдань у малюнках «Думай, міркуй, відгадуй».

Метою програми «Формування культури мислення учнів початкової школи як підготовчого відділення при гімназії ім. Кирила і Мефодія навчально-виховного об'єднання №136» є розвиток особистісних сфер: *мотиваційної* (прагнення мислити, розміркувати над складною задачею; стійкий інтерес до нового, потреба розібратися в ньому, відсутність страху перед помилкою); *пізнавальної* (розвиток розумової діяльності, дивергентного, творчого мислення, формування міцних знань) та *соціальної* (емоційно-вольовий та комунікаційний компоненти). Ця програма вже апробована, дібрано орієнтовні методики педагогічного діагностування рівнів готовності дитини до навчання в школі та методики вивчення навчально-пізнавальної діяльності учнів початкової школи. У виховний процес втілено такі проекти, як «Диворід», «Дивограй», «Дивоказ», «Дивоколо», «Дивосвіт» та «Інтелектуальний марафон». Упродовж навчального року проводяться дискусії на тему «Чому прийшло літо?», вікторина «Що? Як? Чому?», інтелектуальні турніри: «Суперкозак класу», «Літературний ринг», «Перший мільйон», «Мовний віночок»; турнір-вікторина «Калейдоскоп»; турнір знавців; конкурси: «Розумниці», «Модистики», «Найкмітливіший», «Що? Коли? Де?»; інтелектуальні ігри: «Розумники і розумниці», «Гонка за лідером», «Щасливий випадок», «Сильна ланка», «Ерудит», «Еврика», «Дев'ятий вал» тощо. Вони засвідчують, що діти надають перевагу творчим завданням, задачам з логічним навантаженням, вправам підвищеної складності. Учні виявляють високу пізнавальну активність і допитливість, водночас отримуючи задоволення від розумової праці.

Програма курсу «Європейська інтеграція України» для 1–4-х класів початкової школи

допомагає вчителю зорієнтуватися в підготовці учнів до діяльності у нових міжнародних структурах, до нових етичних норм, певних зразків поведінки. Практична реалізація курсу відбувається як на заняттях, так і в позаурочний час шляхом проведення конкурсів, вікторин, пізнавально-розважальних ігор, «круглих столів», дослідницько-пошукової роботи, диспутів, усних журналів, брейн-рингів, свят тощо (пізнавально-розвивальна гра «Погостини в країнах Євросоюзу», заочна подорож «Мандрівка по країнах Євросоюзу», брейн-ринг «Світ невторний і чудесний», конкурс-інсценізація казок країн Євросоюзу «Казковий калейдоскоп», виготовлення улюблених іграшок дітей країн Європи, гра-мандрівка «Як зустрічають Новий рік у різних країнах Європи», ігрова розважальна програма «Світ розваг», пізнавальна гра «Наш дім – Європа»).

Особливу роль у підготовчому відділенні відіграє науково-педагогічний проект «Інтелект України», мета якого – впровадження в освітній простір системи пошуку, розвитку та педагогічної підтримки академічно здібних дітей та учнівської молоді. Саме цей проект, на нашу думку, дає можливість повніше й ефективніше втілити здоров'язбережувальні технології, створити безпечні умови для перебування, навчання і праці в школі.

Вважаємо, що основним резервом збереження здоров'я в цьому проекті є сама діяльність учнів щодо засвоєння знань, а також форми, прийоми, методи, які для цього застосовуються. Дитина, оволодіваючи компонентами навчальної діяльності, поступово переходить на рівень внутрішньої саморегуляції і тому менше стомлюється. Опановуючи вмінням навчатися, учень, зазвичай, досягає гарних результатів, стає самостійнішим, що підтримує його життєвий тонус.

Позитивний емоційний настрій у формуванні навчальної мотивації створюється завдяки охопленню змістом навчання казкових персонажів, героїв мультфільмів. Учні знають багато пісень і залюбки їх співають: «Україно, моя Україно», «Це моя Україна», «Мова єднання», «Ми разом», «Центаврик», «Чарівна казка», «Перший дзвоник», «Школа, школа, школа», «Пісенька про дружбу», «1, 2, 3, 4, 5» тощо, а також виконують різноманітні рухи, танцювальні елементи, довільні рухи під улюблені мелодії.

Зміна видів діяльності учнів на заняттях дозволяє раціонально використовувати навчальний час і не перевантажувати дітей, сприяє у такий спосіб збереженню сил. Учням подобається після перегляду уривка мультфільму озвучити його; дібравши заголовок до прочитаного тексту, обов'язково його обґрунтувати; брати участь у різних презентаціях, дебатах, практичних роботах. Все це позитивно впливає на розвиток їхнього духовного здоров'я, позбавляє психологічної напруги, забезпечує комфортність. Науково-педагогічний проект «Інтелект України» передбачає цікавий насичений зміст, структуру, методику викладання, прийом алгоритмізації, а тому учні засвоюють знання на оптимальному для

себе рівні з економними затратами психологічної і фізичної енергії. Вони мають переважно високий та достатній рівень навчальних досягнень, активніше беруть участь у різних інтелектуальних конкурсах, олімпіадах, змаганнях, вікторинах.

Отже, в підготовчому відділенні НВО №136 учнів спонукають до ініціативності, творчого підходу та активної позиції в усіх видах їх діяльності, спрямовують на здобуття знань, умінь, компетентностей, завдяки чому підвищується результативність освітньої діяльності: посилюється концентрація уваги, вдосконалюється здатність до самооцінки і самоконтролю, росте впевненість у своїх здібностях і рішеннях, прагнення досконалості продуктів власної діяльності, розвивається феноменальна пам'ять, що забезпечується не так обсягом збереженої інформації, як високою ефективністю класифікації, структурування, систематизації інформації, досвіду, ідей тощо. Тому батьки схвалюють ідеї та принципи роботи підготовчого відділення, адже впевнені: їхні діти готують до гідного майбутнього.

Література

1. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи* / Під заг. ред. О.В. Овчарук. – К., 2004. – С. 16–25.
2. *Митник О.Я.* Курс «Логіка» в системі загальної середньої освіти: програма, календарне планування, методичний інструментарій, поняттєвий апарат / О.Я. Митник // Початкова школа. – 2007. – №10. – С. 29–36.
3. *Митник О.Я.* Математична логіка як навчальний предмет / Олександр Митник // Початкова школа. – 1997. – №7. – С. 51–52.
4. *Митник О.Я.* Навчально-творча діяльність молодшого школяра на уроках математики та української мови. / О.Я. Митник // Початкова школа. – 2008. – №12. – С. 46–52.
5. *Митник О.Я.* Технологія формування культури мислення молодшого школяра як організаційно-методичний інструментарій навчально-виховного процесу /

Олександр Митник // Початкова школа. – 2007. – №7. – С. 64.

6. *Мовчун А.І.* Абетка духовності / А.І. Мовчун. – К.: «АВД», 2012. – С. 312.
7. *Програми курсів за вибором для загальноосвітніх навчальних закладів. Варіативна складова Типових навчальних планів. 1–4 класи* / Упор.: Л.Ф. Щербакова, Г.Ф. Древаль. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – С. 240.
8. *Розвиток творчого мислення дітей* // Бібліотечка вчителя. – 1999. – №15–16. – С. 2–5.
9. *Савченко О.Я.* Розвивай свої здібності / О.Я. Савченко. – Київ: Освіта, 1998. – С. 168.
10. *Сухомлинський В.О.* Квітка сонця / В.О. Сухомлинський. – Х.: ВД «Школа», 2009. – С. 238.

Анонси

Валентина ДУДА

Формування готовності молодших школярів до продуктивної діяльності в середній і старшій ланках гімназії

У статті розглядається питання розвитку розумових здібностей особистості, обґрунтовується необхідність забезпечення умов підготовки молодших школярів до навчання в гімназії та адаптації в суспільстві. Аналізується досвід упровадження експериментальних програм у навчальному процесі НВО №136.

Ключові слова: особистість, розвиток, діяльність, навчально-виховний процес, творче мислення.

Валентина ДУДА

Формирование готовности учащихся младших классов к продуктивной деятельности в средних и старших классах гимназии

В статье рассматривается вопрос развития умственных способностей личности, обосновывается необходимость обеспечения условий подготовки младших школьников к обучению в гимназии и адаптации в обществе. Анализируется опыт внедрения экспериментальных программ в учебном процессе УВО №136.

Ключевые слова: личность, развитие, деятельность, учебно-воспитательный процесс, творческое мышление.

Valentyna DUDA

The forming of junior schoolchildren's readiness to productive activities in the middle and senior parts of the grammar school.

The article highlights the ways of development the mental abilities and preparedness of junior schoolchildren to study at the grammar school and to adapt in the society. Analyses the experience of implementing pilot programs in the education process of Grammar school №136.

Keywords: personality, development, activity, educational process, creative thinking.